

บทวิจารณ์หนังสือ “เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี”

สุธิดา ตันเลิศ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Email: sutida.tonlerd020@gmail.com

บำเพ็ญ ณ อุบล. 2547.เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี. 166 หน้า.

บำเพ็ญ ณ อุบล (ผู้เขียน หรือท่าน) หรือท้าวดอกหมาก (8 ตุลาคม พ.ศ.2469-20 เมษายน พ.ศ.2553) เป็นทายาทกลุ่มอาญาสี่ดั้งเดิมเมืองอุบล มีส่วนในการรื้อฟื้นบทบาทของกลุ่มบรรพบุรุษ ผู้สถาปนาเมืองอุบลให้ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520 ท่านเป็นหลักในการกระตุ้นให้บรรดาทายาทอาญาสี่เมืองอุบลได้หันกลับไปรำลึกถึงความหลัง ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ที่มาของบรรพบุรุษ เป็นผู้ริเริ่มโครงการเขียนประวัติศาสตร์เมืองอุบลจากมุมมองภายใน ซึ่งความพยายามของท่านประสบความสำเร็จด้วยความร่วมมือกับนักวิชาการในหน่วยงานราชการจังหวัดอุบลราชธานี อาทิ คณินันต์ จันทบุตร ประจักษ์ บุญอารีย์ ชุมพล แนวจำปา ลำตวน สุขุมพันธ์ และปิยบุตร ปิวิจารณ์ ในการผลิตหนังสือ 200 ปี เมืองอุบล (2535) คนเมืองอุบลสายอนุรักษนิยมยกย่องท่านเป็น “เจ้าโคตร” เป็นปราชญ์ที่มากด้วยภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ในปีพ.ศ.2547 บำเพ็ญ ณ อุบล ประสบความสำเร็จในการนำเสนอประวัติศาสตร์เมืองอุบลในหนังสือชื่อ “เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี” ด้วยแรงกระตุ้นจากแนวคิดการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น พร้อมทั้งการสนับสนุนของ ศาสตราจารย์ประกอบ วิโรจน์กุล อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

หนังสือเล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานีมีจุดประสงค์หลักเพื่อ “ให้กับผู้สนใจที่จะศึกษา ค้นคว้า หาความรู้เรื่องเมืองอุบล ได้ศึกษาหาความรู้จากหนังสือเล่มนี้” แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ภาคส่วน กล่าวคือ เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี บั้นเหตุยุ่งยากในกรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างเวียงจันทน์ บั้นนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานแตก เจ้าอนุวงศ์พระเจ้าศรีสัตนาคนหุตล้านช้างเวียงจันทน์ การปกครองมณฑลลาวท้าวในสมัยพระเจ้านั่งยาเธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ และสกุลวงศ์ของเจ้านายเก่าเมืองอุบลราชธานี ซึ่งมุมมอง

ทางประวัติศาสตร์ได้ปรากฏอย่างเด่นชัดในคำนำ ผู้เขียนได้เริ่มการวิพากษ์งานนิพนธ์ประวัติศาสตร์เมืองอุบลที่ปรากฏอย่างแพร่หลายในฐานะ “เอกสารที่คลาดเคลื่อน” ประเด็นนี้ ทำให้อุณหภูมิหลังได้รับประโยชน์จากการศึกษามโนทัศน์ทางประวัติศาสตร์ของท่าน เป็นสิ่งสำคัญต่อผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองอุบลที่ปรากฏในถ้อยแถลงคำนำ ประเด็นหนังสือประวัติศาสตร์เมืองอุบลเดิมเขียนด้วยอักษรไทยใหญ่มี 4 ฉบับ กล่าวคือ ฉบับที่อยู่กับเจ้าเมือง ฉบับที่อยู่กับเจ้าอุปราช ฉบับที่อยู่กับเจ้าราชวงศ์ และฉบับที่อยู่กับเจ้าราชบุตร พร้อมการรับสั่งของกรมพระยาตำราวงษาภาพในการรวบรวมประวัติเมืองอุบล (2500) ผ่านกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์และหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (2516) ซึ่งบำเพ็ญ ณ อุบลระบุว่า ประวัติศาสตร์เมืองอุบลคลาดเคลื่อน เพราะการขาดหลักฐานที่สำคัญ ดังกล่าวไป ท่าทีของท่านได้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มไท-ลาวสายอาญาสี่เมืองอุบลที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อสยามอย่างน้อย 4 ประการ กล่าวคือ *ประการที่ 1* การขาดความเป็นปึกแผ่น *ประการที่ 2* ความแตกแยกทางการเมือง *ประการที่ 3* ความกล้าหาญในการแสดงความคิดเห็น *ประการที่ 4* การหลีกเลี่ยงความเป็นลาว เนื้อหาในแต่ละภาคส่วนได้บอกกล่าวจุดเด่นและจุดด้อยของข้อเสนอประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองอุบลราชธานี ฉบับบำเพ็ญ ณ อุบล

ภาคส่วนที่ 1 เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี: ความทรงจำกับจินตนาการ ภายใต้แนวคิดรัฐโบราณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับวัฒนธรรมอินเดีย ด้วยการหยิบยืมต้นคำมาจากยอร์ช เซเดส์ ในปีพ.ศ. 2485 หลังการจบการศึกษาจากโรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราช ท่านได้ศึกษาต่อหลักสูตรวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของนักเรียนโรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราชในเวลานั้น คือ การเป็นนักอ่าน เป็น “หนอนหนังสือ” หนังสือประวัติศาสตร์เมืองอุบลราชธานีที่ผ่านสายตาของท่าน อาทิ พงศาวดารอีสาน ฉบับอมมรวงศ์วิจิตร (2527) ฉบับนิล พันธุ์เพ็ง (2477) และฉบับกรุงสยามการพิมพ์ ปีพ.ศ. 2485 ซึ่งในเวลาต่อมา การเรียบเรียงภาคส่วนที่ 1: เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานีได้รับอิทธิพลจากกลุ่มนักคิด นักเขียนสายอนุรักษนิยม อาทิ พระยาอนุมานราชธน (2515) บริหารเทพธานี (2496) และจารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520) ผู้เขียนได้ค้นคว้าเอกสารเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอและได้นำเสนอเนื้อหาเรื่องมนุษย์ดั้งเดิมของภูมิภาคอีสาน นิทานชาดก พุทธประวัติ ตำนานขุนเฑียรฆูทึง ผาแดงนางไอ่ พญานาค ตำนานพระร่วง อาณาจักรฟูนันและเจนละ อาณาจักรล้านช้าง และบรรพชนเมืองอุบล จุดเด่นของเนื้อหา คือ การเน้นพระปรีชาสามารถของราชวงศ์จักรี กับภัยคอมมิวนิสต์ รายละเอียดที่ปรากฏในเนื้อหา อาทิ บรรพชนเมืองอุบล “เจ้าปางคำ” ได้ลี้ภัยทางการเมือง

มาจากเมืองเชียงรุ่งคราวเดียวกับพระเจ้าสุริยกุมาร เจ้าครองนครเชียงรุ่ง ต่อมาเจ้าปางคำ ได้สมรสกับราชนัดดาพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช กษัตริย์ล้านช้าง และมีทายาท กล่าวคือ พระเจ้าตา (บำเพ็ญ ณ อุบล, 2547:17) ข้อเสนอดังกล่าวไม่เคยปรากฏในเอกสารอื่น มีข้อสังเกตว่า ท่านได้แสดงภาพถ่ายเจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาศักดิ์ในท้ายภาคส่วนที่ 1 เพื่อเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของราชวงศ์จำปาศักดิ์ กับสายตระกูลอาณาจักรเมืองอุบล ในฐานะข้าราชการสำนักของกรุงเทพมหานคร

ภาคส่วนที่ 2 บันทึกเหตุการณ์ในกรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างเวียงจันทน์ : ความเป็นจริงกับการเขียนงานทางประวัติศาสตร์ ผู้เขียนได้อธิบายความคลาดเคลื่อนของสิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวกับเมืองอุบลอย่างเป็นรูปธรรมในบทความเกี่ยวกับการแตกแยกทางการเมืองของล้านช้าง สมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เจ้าไชยเชษฐาธิราช เจ้าองค์บุญ (เจ้าศิริบุญสารพระบิดาเจ้าอนุวงศ์) กับกลุ่มเจ้าปางคำ พระวอและพระตา มีข้อสังเกตว่า ประเด็นประวัติศาสตร์บรรพชนเมืองอุบลสมัยปลายอยุธยาถึงสมัยธนบุรีนั้น ประวัติศาสตร์แรกเริ่มเมืองอุบลยังไม่มีความแน่นอนหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นสมัยตำนาน สมัยที่ต้องสืบค้น ทบทวน ตีความ และวิเคราะห์อย่างรอบด้าน ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น บรรพชนเมืองอุบลคือใคร พระวอ พระตามีตัวตนจริงหรือไม่ บำเพ็ญ ณ อุบล ได้พยายามตรวจสอบความคลาดเคลื่อนที่ปรากฏมาก่อนหน้านั้น และอธิบายด้วยการเขียนประวัติศาสตร์เมืองอุบลสมัยปลายอยุธยาถึงสมัยธนบุรี โดยผู้เขียนบรรยายความสัมพันธ์ของเจ้าปางคำกับเจ้าองค์บุญที่หนีภัยจากฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขงหรือฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง มาพึ่งพาบรรพชนเมืองอุบล ณ เมืองหนองบัวลุ่มภู (อำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี) ฝั่งตะวันตกแม่น้ำโขงหรือฝั่งขวาแม่น้ำโขง มีข้อสังเกตว่า ข้อเสนอของบำเพ็ญ ณ อุบลมีข้อที่ต้องพิจารณาอย่างน้อย 3 ประเด็น กล่าวคือ *ประเด็นที่ 1* พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เสด็จสวรรคตในปีพ.ศ.2310 หลักฐานลาวให้ข้อมูลที่แตกต่างออกไปเป็นปีพ.ศ.2273 *ประเด็นที่ 2* การครองกรุงเวียงจันทน์ของพญาเมืองแสนในปีพ.ศ.2256 กับพระครูโพนสะเม็ก ที่ตรงสมัยกับชุมชนหนองบัวลุ่มภูของพระตา *ประเด็นที่ 3* การนำระบบเวียง วัง คลัง นา มาใช้ทดแทน เจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ และราชบุตร ของระบบอาณาจักรตามธรรมเนียมล้านช้าง อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอภาคส่วนที่ 2 บันทึกเหตุการณ์ในกรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างเวียงจันทน์ คือ ตัวอย่างของการนำเสนอประวัติศาสตร์บอกเล่าจาก ความทรงจำ หนังสือ ฮีตคอง ประเพณีและประวัติศาสตร์เมืองหลวงฉบับพระเรืองไชยขำนะ (คำฟู) ที่กำลังเฝ้ารอให้ผู้สนใจและนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ได้แสวงหาคำตอบในประเด็นของความเป็นจริงกับการเขียนงานทางประวัติศาสตร์

ภาคส่วนที่ 3 บัณฑิตเขื่อนชนันท์กานแก้วบ้านแตก : ความท้าทายของประวัติศาสตร์เมืองอุบลสมัยกรุงธนบุรี เมื่อบำเพ็ญ ณ อุบลได้มุ่งมั่นในการต่อเติมประวัติศาสตร์เมืองอุบลที่พำมัวให้ชัดเจนขึ้น กล่าวคือ การแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ออกเป็น 2 สมัย สมัยที่ 1 ช่วงปีพ.ศ. 2314-2325 กลุ่มบรรพชนเมืองอุบลต้องพบกับคราเคราะห์ อาทิ ในปีพ.ศ.2314 นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานแตกอพยพสู่บ้านดู่ บ้านแก นครจำปาศักดิ์ในปีพ.ศ.2318-2319 กองทัพล้านช้างโจมตีบ้านดู่ บ้านแก การเสียชีวิตของพระวอ การพบปะของเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์กับเจ้าคำผง ณ นครจำปาศักดิ์ ธนบุรีครอบครองล้านช้าง ในปีพ.ศ.2318 การตั้งรกรากที่ตั้งอยู่ฝั่ง และการสวามิภักดิ์ต่อกรุงธนบุรี เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงทศวรรษ 2520 โรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราชได้จัดการแสดงละคร พระวอพระตา เจ้าคำผงเป็นประจำทุกปี ณ ศาลาประชาคมจังหวัดอุบลราชธานี โดยเนื้อหาของบทละครสอดคล้องกับเรื่องเล่าสมัยที่ 1 สมัยที่ 2 ช่วงปีพ.ศ.2325-2354 ที่ผู้เขียนได้ผนวกเมืองอุบลเข้าสู่ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับข้อเสนองาน อาทิ เมืองอุบลดำรงฐานะเมืองประเทศของสยามมีฐานะที่เท่าเทียมกับกรุงเวียงจันทน์ ประวัติพระปฐมวรราชสุริยวงศ์ (คำผง) ธรรมเนียมล้านช้างในเมืองอุบล เจ้านครจำปาศักดิ์ถึงแก่พิราลัย อ้ายสาเกียดโง้งและการปราบปรามอ้ายสาเกียดโง้ง และราชบุตรโยครองนครจำปาศักดิ์ ความท้าทายของประวัติศาสตร์เมืองอุบลสมัยธนบุรี ได้รับการกลั่นกรองจากผู้เขียนในการกำหนดโครงเรื่องที่เน้นความโดดเด่นของเจ้าศิริบุญสาร ความมีน้ำใจของผู้สถาปนาราชวงศ์จักรี กับจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์จากการปรากฏตัวของเจ้านุวงศ์

ภาคส่วนที่ 4 เจ้านุวงศ์ พระเจ้าศรีรัตนาคณหุตล้านช้างเวียงจันทน์ ช่วงปีพ.ศ. 2354-2436 กับคำตัดสินโชคชะตากลุ่มอาญาสี่เมืองอุบล มีประเด็นที่น่าสนใจด้วยกัน 8 เรื่อง กล่าวคือ ประวัติเจ้านุวงศ์ การกอบกู้เอกราชหรือกบฏเจ้านุวงศ์ ความแตกแยกทางการเมืองของล้านช้าง กรณีศึกษาสายตระกูลเจ้าศิริบุญสาร (เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์วงศ์) กับอาญาสี่เมืองอุบล คติความมอญหรือไชแซ การปราบฮ่อ ข้าหลวงต่างพระองค์ กรมหลวงพิชิตปรีชากร หลวงจินดารักษ์ และทัต ไกรฤกษ์ ซึ่งความทรงจำของบำเพ็ญ ณ อุบลมีอาจเปลี่ยนแปลงคำตัดสินโชคชะตาของกลุ่มอาญาสี่เมืองอุบลใน 2 ประเด็น กล่าวคือ ประเด็นที่ 1 ผู้เขียนให้ข้อมูลว่า อาญาสี่เมืองอุบลไม่ยินยอมอยู่ภายใต้การบัญชาการของกองทัพเจ้านุวงศ์ แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ให้ข้อมูลว่ากลุ่มอาญาสี่เมืองอุบลได้ยินยอมให้ความร่วมมือกับกองทัพเจ้านุวงศ์ การตัดสินใจในครั้งนี้ส่งผลให้ราชสำนักกรุงเทพ ฯ ได้เริ่มลดบทบาทของกลุ่มอาญาสี่เมืองอุบลลงตามลำดับ โดยการ

แต่งตั้งเจ้าพรหมเทวานุเคราะห์เป็นเจ้าเมืองอุบล กับการปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาล ประเด็นที่ 2 ทำให้ที่ไม่พึงพอใจต่อบทบาทของสายตระกูลเจ้าอนุวงศ์ ด้วยการเล้าถึง ความ พายแพ้งของเจ้าราชบุตรโย ผู้ครองนครจำปาศักดิ์ โอรสเจ้าอนุวงศ์ ใน “ศึกขี้หนอน”

ภาคส่วนที่ 5 การปกครองมณฑลลาวกาวในสมัยพระเจ้านองยาเธอกรมหมื่น สรรพสิทธิประสงค์ : ความภาคภูมิใจของกลุ่มอาญาสี่เมืองอุบลที่ได้ใกล้ชิดกับพระราชวงศ์ จักรี ซึ่งบำเพ็ญ ณ อุบลให้รายละเอียดเหตุการณ์เมืองอุบลที่น่าสนใจ ช่วงปีพ.ศ. 2436-2475 ไว้ 8 ประเด็น กล่าวคือ การจัดวางระบบการบริหารราชการแบบใหม่ของกรมหมื่น สรรพสิทธิประสงค์ กบฏผีปอบผีบุญ ขยายข้าหลวงต่างพระองค์ หม่อมเจียงคำกับหม่อม บุญยืน การปกครองเมืองอุบลแบบดั้งเดิม ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบการศึกษา 3 รูปแบบ กล่าวคือ แบบล้านช้าง หลักสูตรไทยของพระนิายธรรมยุติ และการศึกษาของ ขวราวาส คำบอกเล่าเรื่อง ความหวาดระแวงของชาวเมืองอุบลในการกีดกันไม่ให้ลูกหลาน ผู้หญิงได้ร่ำเรียน เพราะกังวลเรื่องการแต่งกลอนยาวถึงชาย) ซึ่งขัดแย้งกับบทบาทของ สตรีเพศในเมืองอุบล ข้อมูลการถวายต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองของเมืองอุบลต่อราชสำนัก สยาม มีข้อสังเกตว่า ประเด็นที่ 1 -6 ได้รับอิทธิพลมาจากข้อเสนอของเดิม วิชาญพจนกิจ (2499) ผู้เขียนได้แสดงภาพถ่าย 3 รูปภาพเอาไว้ท้ายบท กล่าวคือ ภาพถ่ายครอบครัว ณ อุบล ในปีพ.ศ. 2479 หอวิญญาน เสด็จหอคำ ณ คู่มุจำปาศักดิ์ และการปฏิสังขรณ์ใหม่ แสดงให้เห็นว่า เมืองอุบลมีอาจตัดขาดจากวัฒนธรรมล้านช้าง คบคู่ไปกับการยินยอม เป็นผู้สวามิภักดิ์ต่อสยาม

ภาคส่วนที่ 6 สกูลวงศ์ของเจ้านายเก่าเมืองอุบลราชธานี: สืบสานตำนานเจ้าคำ ผง บำเพ็ญ ณ อุบลได้ถ่ายทอดคำบอกเล่าลำดับสายตระกูลเอาไว้อย่างละเอียดในภาค ส่วนที่ 6 ซึ่งปรากฏหลักฐานการแบ่งสายตระกูลอย่างเป็นระบบในทนายาอาญาสี่เมือง อุบล 2 ครอบครัว กล่าวคือ บำเพ็ญ ณ อุบล กับผ่องศรี สุวรรณภู (สัมภาษณ์) อาญาสี่ เมืองอุบลสืบสกุลมาจากเจ้านครเชียงรุ่ง หลบลี้หนีภัยมาจากศึกฮ่อ การอพยพลงใต้ของ คนเชียงรุ่งได้เกิดขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 2180 จุดเด่นของภาคส่วนที่ 6 ได้จัด จัดแสดงแผนผังสายตระกูลอย่างเด่นชัด จำนวน 6 ชั้น หรือ 6 ชั่วอายุคน นักค้นคว้ารุ่นหลัง สามารถนำไปพัฒนาต่อได้อย่างเป็นรูปธรรม อาทิ การเพิ่มเติมลำดับเวลา กับเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ

เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานีของบำเพ็ญ ณ อุบล จัดอยู่ในกลุ่มหนังสือ ประวัติศาสตร์บอกเล่าที่สะท้อนภูมิหลังกับอัตลักษณ์ของผู้เขียนอย่างโดดเด่นในฐานะ ทายาทกลุ่มอาญาสี่เมืองอุบล ทำให้เห็นลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ กล่าวคือ *ประการที่ 1*

การขาดความเป็นปึกแผ่น ในกลุ่มอาญาสี่เมืองอุบลไม่มีความสามัคคี ซึ่งเป็นโครงสร้างดั้งเดิมของกลุ่มไต-ลาว ที่ยึดโยงกับระบบสังคมเผ่า ตัวอย่างเช่น ความบาดหมางกรณีนามสกุลพระราชทานสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ของสายตระกูลสุวรรณภูมิกับสายตระกูล ณ อุบล ข้อเสนอของบ่าเพ็ญ ณ อุบลให้ความสำคัญแก่งานของทนายทนายอาญาสี่เมืองอุบล นิล พันธุ์เพ็ง (2477) และเติม สิงห์ขีต (วิภาคย์พจนกิจ) (2499) อย่างจำกัด *ประการที่ 2* ความแตกแยกทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างดั้งเดิมของบรรดารัฐขนาดเล็ก ผู้นำเมืองอุบลในสมัยจารีตที่แสวงหาผลประโยชน์ในการดำรงสถานภาพผู้นำของสายตระกูลตนเอง กล่าวคือ กลุ่มที่ภักดีกับพระเจ้าตากสินและกลุ่มที่ภักดีกับราชวงศ์จักรี ในปัจจุบัน เราสามารถแบ่งทนายทนายอาญาสี่เมืองอุบลออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นิยมวาทกรรมหัวเมืองประเทศราช กับกลุ่มที่เพิกเฉยต่อความเป็นไปของบ้านเมือง *ประการที่ 3* ความ กล่าวหาในการแสดงความคิดเห็นพร้อมการยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์ คือ คุณสมบัติที่บ่าเพ็ญ ณ อุบล แสดงให้เห็นจุดยืนของท่านอย่างเด่นชัด อาทิ “หากขาดตกบกพร่องไปก็ขอให้ผู้รู้ได้พิจารณา” รวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์พระบิดาของเจ้าอนุวงศ์ กล่าวคือ เจ้าศิริบุญสาร ในฐานะผู้ออกตัวยุทธบรรพชนเมืองอุบล *ประการที่ 4* การหลีกเลี่ยงความเป็นลาว โดยระบุว่าต้นตระกูลเมืองอุบลมาจากนครเข็ญรัง หาใช่กรุงเวียงจันทน์ และหนังสือประวัติศาสตร์เมืองอุบลเดิมเขียนด้วยอักษรไทยใหญ่

ผู้วิจารณ์ขอคารวะบ่าเพ็ญ ณ อุบลใน 3 มุมมอง กล่าวคือ **มุมมองที่ 1** บ่าเพ็ญ ณ อุบลประสบความสำเร็จสูงสุดในฐานะหนึ่งในแกนนำการรื้อฟื้นบรรพชนเมืองอุบลให้ปรากฏในห้วงประวัติศาสตร์ร่วมสมัย อาทิ อนุสาวรีย์เจ้าคำฝาง การจัดการแสดงเรื่องราวของบรรพชนในงานเทศกาลประจำปี การริเริ่มโครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเมืองอุบล และหอผีบรรพบุรุษ **มุมมองที่ 2** การแสวงหาความหมายให้กับชีวิตภายหลังการเกษียณอายุราชการ ด้วยการมุ่งมั่นในการเขียนงานประวัติศาสตร์บ้านเกิดให้ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมผ่าน *เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี* **มุมมองที่ 3** การทึ่งทายประเด็น ความสำคัญ การให้คุณค่าและความหมายของภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ที่เริ่มจาก ครอบครัว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง วาทกรรมที่ถ่ายทอดและจดจำในกลุ่มทนายทนายอาญาสี่เมืองอุบลที่แสดงถึงสถานภาพและบทบาทของตนเอง ความว่า “ถึงเป็นลาวเราก็คือเป็นลาวเจ้า” ความทรงจำดังกล่าว มีอาจเยี่ยวยาความหวาดกลัว ความวิตกกังวล ของพวกเขาในการแสวงหาหนทางในการสร้างอัตลักษณ์แบบไทย เพื่อลบเลือนความเป็นลาวไป

ในฐานะนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ เราให้คุณค่า *เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี* ในฐานะ ตำนาน ประวัติศาสตร์บอกเล่า หรือ ตัวอย่างของการโหยหาอดีต

ของกลุ่มผู้นำทางการเมืองในระบบจารีต ตำนานและเรื่องเล่าที่ไม่มีเอกสารอ้างอิงใด ๆ ได้แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์การศึกษาเมืองอุบลในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงก่อนปีพ.ศ. 2500 ผู้เขียนถ่ายทอดเรื่องราว ประเด็นผ่านตัวอักษร งานเขียนที่มีโครงเรื่องอันหลากหลาย จัดจำคำพูดของเจ้าศิริบุญสารก่อนการจู่โจมกลุ่มบรรพชนเมืองอุบล ความว่า “จะนำไปฆ่าพวกพระดาให้หมดโคตร” หยั่งรู้การตั้งทัพและยุทธศาสตร์ในทุกสนามรบ เพื่อแสดงให้เห็นประสบการณ์ที่สั่งสมมาชั่วชีวิตของเขา ด้วยการบอกเล่าที่มาของเอกสารอ้างอิงในภาคส่วนบรรณานุกรม แม้ว่าดูจะไม่เป็นธรรมชาติกับบำเพ็ญ ณ อุบลในการเขียนวิจารณ์ผลงานชิ้นนี้หลังการเสียชีวิตของท่านเกือบทศวรรษ แต่เมื่อพิจารณาเจตจำนงอันโดดเด่นของท่าน คือ การเปิดรับคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างเสรี แสดงให้เห็นถึงความเป็นนักอนุรักษนิยมที่มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกล ไม่ได้ยึดติดหรือปิดกั้นตนเองในโลกของจารีตดั้งเดิม ดังเช่น ผลงานชิ้นนี้ของท่าน ที่อ่อนโยน ภูมิหลังที่มาของเมืองอุบลราชธานี ฉบับบำเพ็ญ ณ อุบล โดยวิจารณ์ผลงานที่ผ่านมาว่า “คลาดเคลื่อน” หนังสือเล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี”จะเป็นหลักฐานการค้นคว้าที่ยืนหยัดคู่เมืองอุบลราชธานีสืบไปตามเจตนารมณ์ของผู้เขียน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร, อมรวงศวิจิตร. 2527. **ตำนานนครจำปาศักดิ์**. อุบลราชธานี: ม.ป.ท.พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายวิจิตรศักดิ์ สาระโสภณ ณ เมรุวัดแจ้ง จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2527.

_____. 2516. **เมืองในอีสาน**. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาอุตรธานี (จิตร จิตตะยโสธร) ณ ฌาปนสถาน วัดโพธิ์สมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พุทธศักราช 2516.

จารุบุตร เรืองสุวรรณ. 2520. **ของดีอีสาน**. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

เต็ม วิชาญพจนกิจ. 2499. **ฝั่งขวาแม่น้ำโขง**. พระนคร: คลังวิทยา.

นิล พันธุ์เพ็ง. 2477. **ประวัติเมืองอุบลราชธานี**. ม.ป.ส. : ม.ป.ท.

บริหารเทพธานี. 2496. **พงศาวดารชาติไทย**. ม.ป.ส.: โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา.

บำเพ็ญ ณ อุบล. 2547. **เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี**. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ประวัติเมืองอุบลราชธานี. 2500. พระนคร: ม.ป.ท.

อนุমানราชธน, พระยา. 2515. **เรื่องของชาติไทย**. กรุงเทพฯ ฯ : บรรณาการ.

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2558

อุบลราชธานี 200ปี . 2535. กรุงเทพฯ ฯ : ชวนชมการพิมพ์.

สัมภาษณ์

ผ่องศรี สุวรรณบุญ. 2012. สัมภาษณ์, อายุ 83 ปี. บ้านผ่องศรี สุวรรณบุญ ถนนพโลรัง
ฤทธิ์ ตำบลโนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี.